

Jarmo Saarti

Onnen kauppaako?:

kirjastojärjestelmän hankinta sosiaalisena prosessina

Arvio teoksesta: Nasrine Olson: Taken for granted: the construction of order in the process of library system decision making. Borås, Valfrid . 2010. Digitaalinen versio: <http://hdl.handle.net/2077/23254>

Kirjastojärjestelmistä on tullut kirjastojen työlle keskeinen väline. Niiden hankintaprosesseista tiedetään kuitenkin yllättävän vähän, vaikka järjestelmien taloudelliset, käytännölliset sekä kirjastotyön luonteeseen liittyvät vaikutukset ovat olleet ja ovat merkittäviä. Ruotsalaisen tutkijan, Nasrine Olsonin syksyllä 2010 hyväksytty väitöskirja, *Taken for granted: the construction of order in the process of library system decision making*, onkin tervetullut lisä sekä informaatiotutkimukselle että käytännön kirjastotyötä tekeville.

Kirjastojärjestelmät ovat kehittyneet viidessä vuosikymmenessä yksinkertaisista tiedonhaku- tai lainausvalvontajärjestelmistä monimutkaisiksi tietojärjestelmiksi, joilla hallitaan dokumenttien käyttöä, kirjastojen dokumenttikokoelmia ja niiden sisältöjä ja tuetaan asiakkaiden ja henkilökunnan tekemiä tiedonhakuja. Viimeisen parin vuosikymmenen aikana merkittävimmät kehitysaskeleet ovat olleet järjestelmien integroituminen verkkotekniikoiden avulla toisiinsa. Niinpä alkaakin olla vaikeaa sanoa, mistä järjestelmä alkaa ja mihin se loppuu. Lisäksi tällä vuosituhanella sosiaalisen median tekniikoiden myötä käyttäjiä on alettu integroida järjestelmien aktiivisiksi käyttäjiksi, jopa uuden metadatan tuottajiksi.

Järjestelmien hankintaa, asentamista ja rakentamista on lähestytty pitkälti teknillirationaalisen prosessina, jolle on laadittu sääntöjä ja jonka lopputulos on ajateltu voitavan arvioida ennalta tyhjentävästi. Järjestelmien hankinnan tueksi on esitetty malleja mm. kustannus-hyöty – arvioinneille, järjestelmän tavoitteiden määrittelylle ja juridis-hallinnolliselle päätöksenteolle. Tätä lähestymistapaa kuvaa

hyvin se, että varsinkin 1980- ja 1990-luvuilla esitetyissä kirjastojärjestelmien mallinnus- ja markkinointikuvioissa harvoin näkyy ihmisiä ja sitä kulttuurista ympäristöä, jossa järjestelmää käytetään.

Olsonin tutkimuksen näkökulma on toinen. Hän yrittää neljän tapaustutkimuksen avulla ymmärtää sitä mikro- ja makrososiaalista prosessia, joka kirjastossa tapahtuu uutta kirjastojärjestelmää valittaessa. Hän rajaa tutkimuksensa päätöksenteon vaiheisiin, jossa suunnitellaan järjestelmän hankintaa, määrittellään sille asetettavia vaatimuksia ja valitaan hankittava järjestelmä. Järjestelmän asennus, käyttö ja toiminnan arviointivaihe jätetään tässä tutkimuksessa tietoisesti sen ulkopuolelle.

Olson lähestyy tutkimuskohdettaan kolmen teoreettisen näkökulma kautta, jotka ovat: Brunssonin näkemys päätöksenteon prosessista ja sen seurauksista; Collinsin teoria metodologisesta symmetriasta ja käsitteellisen järjestyksen rakentamisesta (konstruoinnista) sekä Giddensin näkemyksistä sosiaalisen rakenteen duaalisesta luonteesta (viestintä vs. sosiaaliset rakenteet ja näiden vuorovaikutus) ja sosiaalisesta järjestyksestä.

Hänen neljästä tapauksesta keräämänsä datamäärä on laaja koostuen haastatteluista, kirjeenvaihdosta, havainnoinnista ja päätöksentekoon liittyvien dokumenttien analysoinnista. Olsonille kirjastojen päätöksenteko näyttäytyy sosiaalisena toimintana, jossa vaikuttavat useat tekijät: päätöksentekoon liittyvät toiminnot (mm. kirjeenvaihto, arviointi, kokousten pitäminen), näitä määrittelevät yhteiskunnalliset rakenteet (kirjaston organisaatiokaaviot, lainsäädäntö, ohjeet, sosiaaliset normit) ja se, miten näitä

sovelletaan kussakin organisaatiossa. Ideaalisen rationaalisuuden sijasta Olsonin mukaan kukin organisaatio pyrkii rakentamaan oman päätöksentekonsa näiden reunaehtojen mukaisesti. Aina tässä päätöksenteossa ei vahva rationaliteetti päde: äärimmäisenä esimerkkiä yksi tapauksista, jossa noviisi johtaja teki päätöksen valittavasta systeemistä käytännössä ilman mitään arviointia. Perusteena oli, ettei hän ymmärtänyt asiasta mitään.

Merkittävänä tekijänä päätöksenteossa näytetyvät myös työyhteisön piiloiset ja avoimet sosiaaliset ja päätöksentekoon liittyvät rakenteet. Olsonin mukaan näyttää siltä, että varsinaisen lopullisen päätöksentekijän ja päätöksen aitojen perusteiden löytäminen on joskus hankalaa. Lisäksi yhteisön vallankäyttö saattaa estää joidenkin keskeisten henkilöiden mukaan ottamista päätöstä valmistelemaan työryhmään. Tästä hyvänä esimerkkinä se, että asiakkaita (loppukäyttäjiä) ei juuri ollut mukana päätöksenteossa. Siinä ainoassa tapauksessa, jossa opiskelijaedustus oli ryhmässä, hänet erotettiin. Syynä tähän oli se, että opiskelijan mielestä toinen järjestelmä kuin mitä kirjasto halusi, olisi ollut käyttäjäystävällisempi.

Kaiken kaikkiaan Olsonin väitöskirja näyttää hyvin tietojärjestelmäsuunnittelussa tarvittavan paradigmanmuutoksen. Tietojärjestelmä ei ole vain laite tai ohjelmisto, joka sulautetaan helposti työyhteisöön. Se on kulttuurinen prosessi, jonka aloittamisesta järjestelmän valinnassa on kysymys. Valittavasta järjestelmästä tulee osa työyhteisöä ja samalla työyhteisö ikään kuin sulautuu järjestelmään ja sen sisältämään toimintakulttuuriin.

Päätöksenteko erityisesti takautuvaan rationaliteettiin perustuen ei riitä: kirjastojen tulee alkaa tehdä aitoja analyyseja valitsemiensa järjestelmien sosiaalisista ja kulttuurisista merkityksistä ja kustannuksista ja hyödyistä, joita järjestelmällä aiotaan saavuttaa. Lisäksi kirjastojen tulisi lisätä ymmärrystä päätöksenteosta ja siinä vallitsevista avoimista ja piiloisista rakenteista. Teosta voi suositella vähintään kirjastojärjestelmien päätöksenteossa olevien kirjastoammattilaisten luettavaksi. Tutkijoille kirja tarjoaa mielenkiintoisia näkökulmia ja välineitä sosiaalisten prosessien ymmärtämiseen ja analysointiin.